

Pētījums: Personu, kas atbrīvojas no ieslodzījuma vietām, iespējas saņemt palīdzību Latvijas teritorijās esošajās sociālās rehabilitācijas iestādēs

Ievads

Personas, kuras atbrīvojas no ieslodzījuma vietām ir īpaša sociālā riska grupa. Risku veido ne tikai viņu bēdīgais materiālais stāvoklis, viņu hroniskās slimības, zemā izglītības pakāpe, zemā konkurētspēja darba tirgū, bet arī viņu iepriekšējā noziedzīgā pieredze, izkropļoti priekšstati par dzīves vērtībām, kuras jau vismaz vienu reizi ir novedušas personu līdz tiesai, nespēja un neprasmē risināt savas sociālās, ekonomiskās un starppersonu attiecības, kas pavisam drīz pēc iznākšanas no ieslodzījuma vietas var radīt jaunu situāciju, kurā konkrētā persona izšķirsies par labu jauna noziedzīga nodarījuma izdarīšanai.

Lai palīdzētu šīm personām iegūt līdzvērtīgu stāvokli sabiedrībā, tām ir jāpalīdz un tāpēc valstij ir jānodrošina šādu personu sociālā rehabilitācijas pēc atbrīvošanās no ieslodzījuma vietas, jo tādējādi valsts ne tikai palīdz konkrētai personai, bet gan samazina noziedzības draudus un mazina spriedzi sabiedrībā.

Šobrīd bijušo ieslodzīto sociālās rehabilitācijas iespējas Latvijā ir visai ierobežotas, to lielā mērā ietekmē mūžīgais naudas trūkums valstī. Šobrīd palīdzību bijušajiem ieslodzītajiem pārsvarā gadījumu sniedz pašvaldības, kuras gan vairāk nodarbojas ar savu bijušo iedzīvotāju atbalstīšanu, gan arī ļoti nedaudzas sabiedriskās un labdarības organizācijas. Diemžēl šo apgalvojumu apstiprina arī šī pētījuma rezultāti, un ja ir jāizveido institūciju tīkls, kas sniegs palīdzību bijušajām ieslodzītajām personām, tad tas praktiski ir jārada no jauna gandrīz tukšā vietā.

Pētījuma rezultātā galvenais iegūtais secinājums ir — Latvijā tiek nodrošināta fragmentāra palīdzība personām, kuras atbrīvojas no ieslodzījuma vietām. Palīdzība ir fragmentāra gan palīdzību sniedzošo iestāžu ziņā, gan paša palīdzības satura ziņā. Tas nozīmē gan to, ka Latvijā šobrīd nav vienas (vienotas) institūcijas, kura sniegtu palīdzību personām, kuras atbrīvojas no ieslodzījuma vietām, gan to, ka sniegtā palīdzība ir atkarīga no katras institūcijas finansiālajām iespējām.

Valstī šobrīd nav vienotas pieejas bijušo ieslodzīto personu sociālās rehabilitācijas jautājumiem, kas nedara godu valstij, kura tikko ir iestājusies Eiropas Savienībā.

No ieslodzījuma vietām atbrīvoto personu sociālā rehabilitācija ir šo personu iepriekšējā sociālā statusa atjaunošana. Sociālās rehabilitācijas pakalpojums — pasākumu kopums, kas ir vērsts uz personas sociālās funkcionēšanas spēju atjaunošanu vai stabilizēšanu, lai nodrošinātu sociālā statusa atgūšanu un integrāciju sabiedrībā. Šādu pakalpojumu sniegšanas iespējamība bija tas, ko vajadzēja noskaidrot pētījuma gaitā.

Galvenās problēmas, ar kurām saskaras notiesātā persona atbrīvojoties no ieslodzījuma vietas, ir nepazīstami ārējie apstākļi un nespēja darboties atbilstoši tiem. Tāpēc izmantojot laiku, kuru persona pavada ieslodzījuma vietā, tai būtu lietderīgi dot iespēju:

- 1) strādāt ieslodzījuma vietā, lai nezaudētu jau esošās prasmes;
- 2) apgūt profesiju, ja tādas nav;

- 3) atbrīvoties no atkarībām, kuras padara personu konkurēt nespējīgu darba tirgū;
- 4) izejot no ieslodzījuma vietas nepalikot uz ielas, bez pajumtes.

Šīs četras lietas ir ļoti būtiskas, jo ja tās netiek nodrošinātas, tad ir ļoti liels risks, ka persona atkal izdarīs noziedzīgus nodarījumus un atgriezīsies cietumā. Diemžēl šobrīd nevar teikt, ka šie jautājumi Latvijā būtu sakārtoti.

PĒTĪJUMA REZULTĀTU ANALĪZE

1. Vispārīgā informācija

Pavisam dažādām valsts, pašvaldību un privātajām institūcijām tika izsūtītas vairāk nekā 600 aptaujas anketas, no kurām dažādos veidos atpakaļ tika saņemtas 111 aizpildītas anketas, kas nozīmē, ka atbildēšanas līmenis šajā pētījumā ir 18,5%, kas vēl pirms sīkākas rezultātu analīzes norāda uz to, ka no ieslodzījuma vietām atbrīvoto personu iespējas saņemt palīdzību no dažādām institūcijām ir ļoti zemas. 111 ir kopējais atpakaļ saņemto atbilžu skaits, no tā vēl jāatskaita tās atbildes, kurās ir norādīts, ka līdz šim institūcija nav sniegusi šādu palīdzību, un tikai tad mēs iegūstam reālo palīdzību piedāvāt spējīgo institūciju skaitu. Lielākā daļa no šīm atbildējušām institūcijām ir dažādu līmeņu pašvaldību iestādes, kuras apkalpo tikai sava pagasta vai pilsētas teritorijā dzīvojošās personas (88% no atbildējušām institūcijām).

Šādas atbildes diemžēl liecina par to, ka Latvijā dažādas institūcijas nav ieinteresētas piedalīties palīdzības sniegšanā personā, kuras atbrīvojas no ieslodzījuma vietā, par to liecina mazais saņemto atbilžu skaits. Diemžēl,niecīgais atbildējušo institūciju skaits liecina arī par institūciju attieksmi pret šo jautājumu, jo bija arī atsaucīgas institūcijas, kuras atsūtīja aizpildītas anketas arī tad, ja nebija sniegušas šādu palīdzību.

Pašvaldību atbilžu lielo īpatsvaru starp saņemtajām atbildēm var izskaidrot ar to, ka tās pilda tikai to, ko tām uzliek Latvijā spēkā esošā normatīvā bāze, jo tās realizēšanai tiek piešķirts arī finansējums.

2. Palīdzība pases iegūšanā

Kā zināms, ieslodzītās personas pārsvarā ir tādi cilvēki, kuriem diez ko daudz nerūp dzīves formalitātes — dažādu dokumentu kārtošana, pases esamība, laulības reģistrēšana vai šķiršana un līdzīgi jautājumi. Tāpēc liela daļa problēmu, kuras sagaida personu pēc iznākšanas no ieslodzījuma vietas, ir saistīta ar dažādu dokumentu iegūšanu vai atjaunošanu, kas savukārt ļauj iegūt vismaz pašvaldības piedāvāto palīdzību.

Pase ir svarīgākais personas dokuments, kuras neesamība krietni apgrūtina vai padara neiespējamu dažādu pabalstu iegūšanu, dzīvesvietas deklarēšanu, utt. Diemžēl daudzas no atbrīvotajām personām savas atkarības vai neizglītības dēļ nemaz pašas nav spējīgas pat savākt nepieciešamos dokumentus, kas vajadzīgi, lai iegūtu personas dokumentus un sekojoši — šobrīd pieejamo palīdzību.

Tāpēc arī anketā tika iekļauts pirmais jautājums — *Vai jūsu iestāde sniedz palīdzību personām, kuras atbrīvojušās no ieslodzījuma vietām pases iegūšanā un ar to saistīto dokumentu kārtošanā (personas koda iegūšana, PSRS pases nomaiņa, dokumentu vākšana, utt.)?*

Uzreiz ir jāsaka, ka šis palīdzības veids ir viens no izplatītākajiem un arī vieglāk sniedzamajiem no institūcijas puses, jo dokumentu iegūšana vai savākšana ir standarta procedūra, kuras gaita ir stingri noregulēta normatīvajos aktos.

61% jeb 68 institūcijas ir atbildējušas, ka tās ir sniegušas šāda veida palīdzību no ieslodzījuma atbrīvotajām personām.

Uz jautājumu, kāda konkrēti ir bijusi šī palīdzība, 55 no 68 gadījumiem institūcijas ir atbildējušas, ka palīdzība ir bijusi materiāla vairumā gadījumu — 10–15 Ls, kurus dažās vietās ir arī jāatstrādā sabiedriski derīgos darbos. Vairums no šīm atbildēm liecina par to, ka šī palīdzība (vismaz pašvaldību institūcijās) tiek sniegta galvenokārt apmaksājot pases fotogrāfiju iegūšanai nepieciešamo summu, valsts nodevu par pases saņemšanu vai arī izsniedzot vienreizēju pabalstu.

Otrs izplatītākais palīdzības veids ir informācijas sniegšana, ko ir norādījušas praktiski visas uz šo jautājumu apstiprinoši atbildējušās institūcijas. Šis palīdzības veids ir nemateriāls, un tāpēc no ieslodzījuma atbrīvotajai personai mazāk saistošs, taču nevar noliegt informētības nozīmi, ja persona patiesi vēlas sākt normālu, likumpaklausīgu dzīvi. Vēl institūcijas ir minējušas tādu palīdzības veidu kā dažādu izziņu izsniegšanu (pašvaldības kompetentās institūcijas), dokumentu meklēšana pašvaldības arhīvā, arī transporta nodrošināšana (pagastos) līdz pilsētai.

Kopumā ir jāsecina, ka personām, kuras atbrīvojas no ieslodzījuma vietām, ir diezgan labas iespējas saņemt palīdzību pases iegūšanā vai dokumentu kārtošanā, ja tikai šīm personām ir nopietna vēlme iegūto pabalstu tērēt dokumentu noformēšanai un valsts nodevu apmaksai. Jāpiezīmē, ka šīs iespējas attiecas tikai uz tiem ieslodzītajiem, kuri pirms ieslodzījuma ir bijuši pierakstīti konkrētās pašvaldības teritorijā, vai arī tā ir bijusi viņu iepriekšējā dzīves vieta, jo daudzās atbildēs uz šo jautājumu ir piezīme, ka palīdzība tiek sniegta tikai personām, kuras pirms ieslodzījuma ir dzīvojušas konkrētās pašvaldības teritorijā.

Uz jautājumu, — vai iestāde būtu spējīga sniegt šādu palīdzību, ja tiktu nodrošināts valsts atbalsts — 62% jeb 42 institūcijas ir atbildējušas apstiprinoši, kas ir visai labs rādītājs, jo liecina par to, ka valstij būtu jādara pavisam neliels, lai uzlabotu no ieslodzījuma vietām atbrīvoto personu iespējas iegūt pasi un citus dokumentus.

14 institūcijas ir atbildējušas, ka, lai tās spētu nodrošināt šīs palīdzības sniegšanu no ieslodzījuma atbrīvotajām personām, tām ir nepieciešamas papildus darbinieku štata vietas, arī sociālie darbinieki. 25 atbildēs ir precīzi norādīta summa, kāda nepieciešama, lai institūcija spētu sniegt šādus pakalpojumus. Norādītās summas ir ļoti dažādas, tās variē no 50 Ls, 60 Ls par katru personu, līdz pat 4600 Ls, kas acīmredzot varētu būt jau konkrēts aprēķins darbinieku algām.

Bez tam, 17 institūcijas ir norādījušas, ka, lai sniegtu šādu palīdzību, ir nepieciešama sadarbība ar Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldi, kas acīmredzami norāda uz to, ka ir sadarbība ar šo iestādi līdz šim nav izdevusies tā kā iecerēts.

40 institūciju atbildēs ir atbalstīts viedoklis, ka ir nepieciešamas izmaiņas likumos, lai persona jau ieslodzījuma vietā varētu iegūt pasi un nokārtot nepieciešamos dokumentus, kas arī ir atbalstāms viedoklis, jo, ja šie jautājumi tiktu risināti jau ieslodzījuma vietā, kur tam ir pietiekami daudz laika, tad nebūtu situācijas, ka persona no ieslodzījuma vietas var iznākt pat bez personas koda.

3. Juridiskās palīdzības sniegšana

Izņemot neesošus dokumentus, no ieslodzījuma vietas atbrīvotai personai ir vēl vesels juridisko jautājumu loks, kurus tā pati nevar atrisināt. Tie ir jautājumi, kas saistās ar dažādām juridiskām problēmām — dzīvesvietas dokumentācijas jautājums, tiesības uz pabalstu, sociālo palīdzību, tās apmērs, utt. Tāpēc arī nākamais jautājums anketā bija — *Vai Jūsu iestāde sniedz juridisko palīdzību un konsultācijas personām, kuras atbrīvotas no ieslodzījuma vietām?*

45 institūcijas jeb 41% ir atbildējušas, ka tās ir šādu palīdzību sniegušas.

Uz jautājumu, kādu palīdzību konkrēti šīs institūcijas ir sniegušas, atbildes ir visai līdzīgas — galvenie jautājumi, kas interesējuši personas, kuras atbrīvotas no ieslodzījuma vietām, ir sekojoši:

- Par vietām, kur lūgt palīdzību dokumentu kārtošanai;
- Vietas, kur lūgt pabalstu, kādi pabalsti un cik lielā apjomā pienākas;
- Normatīvā bāze un likumdošana attiecībā uz bijušo ieslodzīto tiesībām uz dažādu veidu palīdzību;
- Normatīvā bāze, kas regulē tiesības uz dzīvokļa jautājuma risināšanu;
- Nodarbinātības jautājumi;
- Iestāžu darba laiks;
- Konsultācijas par mantojuma, dzīvokļa īres tiesībām, dzīvesvietas deklarēšanu.

Bez tam, atbildēs ir norādīts, ka katrs gadījums ir atšķirīgs, tomēr praktiski institūciju atbildes rāda, ka tās ir konsultācijas, pēc kurām parasti vēršas pie jurista.

53% no institūcijām, kuras ir sniegušas juridisko palīdzību personām, kuras ir atbrīvotas no ieslodzījuma vietas, jeb 24 institūcijas, ir norādījušas, ka tām būtu nepieciešams nodrošināts valsts pasūtījums (finansiāls atbalsts) šādas palīdzības sniegšanai. 13 institūcijas ir norādījušas, ka ir papildus nepieciešamas darbinieku štata vietas (0,5–2 darbinieki), tāpat arī ir norādīts finansējuma apjoms, kas papildus būtu nepieciešams (summas variē no 100, 300 Ls līdz 3000 Ls gadā).

9 institūcijas ir norādījušas, ka papildus ir nepieciešama sadarbība ar advokātiem un juristiem, bet 18 atbildēs ir norādīts, ka ir nepieciešamas izmaiņas likumos — lai atbrīvotajām personām likumdošanā tiktu nodrošināt juridisko konsultāciju pieejamība.

4. Darba meklēšana un iekārtošana darba vietā

Darbs jebkurai personai nodrošina iespēju iegūt līdzekļus iztikai. Personai, kura ir atbrīvota no ieslodzījuma vietas, darba nepieciešamība ir daudz akūtāka nekā citām personām, jo šādai personai nav nekādu ietaupījumu, no kuriem kādu laiku iztikēt, bieži vien nav arī dzīvesvietas, utt., taču šai personai ir negatīva noziedzīgā pieredze par dažādām aktivitātēm, kā ātri tikt pie naudas.

Sevišķi aktuāli tas ir tāpēc, ka 80% no Latvijā izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem ir mantiska rakstura jeb noziegumi pret īpašumu, kas tā vai citādi ir nesuši kādu ekonomisku labumu. Ja personai ar šādu pieredzi nav iespēju atrast darbu, tad viņam ir daudz mazāk psiholoģisko barjeru jaunu noziedzīgo nodarījumu izdarīšanai.

Tāpēc arī nākamais jautājums anketā bija saistīts ar darba meklēšanu un iekārtošanu darba vietā — *Vai Jūsu iestāde sniedz palīdzību personām, kuras atbrīvotas no ieslodzījuma vietām, darba meklēšanā un iekārtojoties darbā?*

Atbilžu rezultāti liecina, ka šādām personām ir visai maz iespēju iekārtojoties darbā vai atrast darbu, jo papildus vēl ir jāņem vērā tādi traucējoši apstākļi, kā neizglītība, profesionālās kvalifikācijas un iemaņu trūkums, aizspriedumi no darba devēja puses, neuzticēšanās, utt.

Jāatzīst, ka šī jautājuma specifikas dēļ, reālu palīdzību ar darba nodrošināšanu, var sniegt tikai pašvaldību institūcijas, jo tām ir iespējas nodarbināt bijušos ieslodzītos mazkvalificētos darbos kādu laiku. Taču tas neatrisina problēmu pēc būtības, jo nerada pastāvīga darba iespējas.

Tomēr atbildēs uz šo jautājumu, institūcijas ir minējušas arī citus būtiskus palīdzības veidus darba atrašanas jautājuma risināšanai:

- Tiek piedāvātas vakantās vietas no Nodarbinātības valsts dienesta rīcībā esošās informācijas;
- Palīdz nokārtot dokumentus Valsts nodarbinātības dienestā;
- Iesaistīšanaursos Valsts nodarbinātības dienestā;
- Tiek piedāvāts sabiedriski derīgais darbs;
- Konsultācijas, ieteikumi, iespēju robežās konkrētu darbu piedāvājumi;
- Personīgi kontakti ar darba devējiem, vietējiem zemniekiem;
- Bezmaksas sludinājumu ievietošana;

- Informācija par iespējām iegūt profesiju vai pārkvalificēties;
- Piešķir naudas pabalstu darba meklēšanai.

Jāatzīst, ka piedāvātais palīdzības loks ir samērā plašs. Taču arī šeit ir vairāki bremsējoši faktori, kas nosaka to, ka personām pēc ieslodzījuma ir grūti atrast darbu. Protams, darbojas subjektīvie faktori — ja reiz persona vienreiz zagusi, tad uzticēties vairs nevar, utt. Taču arī valsts neveicina šādu personu nodarbinātību, jo nav nekādu nodokļu atlaižu darba devējiem, kuri nodarbina bijušos notiesātos, tāpat nav arī subsidēto darba vietu, un citu bijušo ieslodzīto personu nodarbinātību veicinošo faktoru, kuri sekmīgi darbojas ārvalstīs.

20 institūcijas ir atbildējušas, ka tām ir nepieciešams nodrošināts valsts pasūtījums (finansiāls atbalsts) šādas palīdzības sniegšanā un atkal atbildēs ir jaušama nepieciešamība pēc papildus darba vietām (10 atbildes) un finansējuma (no 1000 Ls līdz 6000 Ls gadā).

Tāpat arī 11 atbildēs ir minēts, ka ir nepieciešama sadarbība ar sabiedriskajām organizācijām, pašvaldībām, darba devējiem, 22 atbildēs ir atbalstīts viedoklis, ka ir nepieciešamas izmaiņas likumos — lai ieslodzītie jau ieslodzījuma vietā apgūtu profesiju, kā arī jāparedz nodokļu atlaides darba devējiem, lai tie būtu ieinteresēti ņemt darba bijušos ieslodzītos.

Tomēr no atbildēm jūtams, ka ieslodzīto nodarbināšanu aizēno globālāka problēma — bezdarbs visā Latvijā, kas sevišķi ir attiecināms uz mazajiem pagastiem, kuri atrodas tālu no Rīgas, jo tur darba nav arī kvalificētiem iedzīvotājiem, nemaz nerunājot par bijušajiem ieslodzītajiem bez profesijas un iemaņām.

5. Materiālā palīdzība

Tā kā personas no ieslodzījuma ļoti bieži atgriežas pat bez siltajām drēbēm, šīm personām nav līdzekļu, lai paēstu, tām nav naudas arī esošas dzīvojamās platības izmaksu segšanai, tad uzdevām nākamo jautājumu — *Vai Jūsu iestāde sniedz palīdzību personām, kuras ir atbrīvotas no ieslodzījuma vietām to problēmu risināšanā, kas saistītas ar to, ka šīm personām nav naudas iznākot no cietuma — palīdzat ar naudas pabalstu iesniegšanu, bezmaksas ēdināšanu, apģērba izsniegšanu, palīdzat nomaksāt komunālos maksājumus, utt?*

62% no atbildējušajām iestādēm šādu palīdzību ir sniegušas un tas rāda, ka pieprasījums no to personu puses, kuras ir atbrīvojušās no ieslodzījuma vietām, pēc šādas palīdzības ir pietiekami liels.

Jau konkrētākas atbildes par to, kādas ir bijusi šī materiālā palīdzība, atspoguļo jau gaidīto situāciju — tās lielākoties ir pašvaldības institūcijas, kuras izsniedz dažādus pabalstus. Tipiskākās atbildes uz šo jautājumu bija šādas:

- Vienreizējs pabalsts;

- Pašvaldība piešķir vienreizēju pabalstu pēc atgriešanās no ieslodzījuma vietas, taču ir iespēja pretendēt uz dažādu veidu pašvaldības sociālajiem pabalstiem, kas pārsvarā ir naudas pabalsti;
- «Sarkanā krusta» apģērbi;
- Komunālo maksājumu kompensēšana;
- Patversmes pakalpojumi, ierāda dzīvojamo platību, humānā palīdzība;
- Ja persona piedalās nodarbinātību veicinošos pasākumos, tad tiek piešķirts pabalsts garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai, kas šobrīd ir 18 Ls saskaņā ar MK 2003.gada 25.februāra noteikumiem Nr.95;
- Palīdz sakārtot sadzīves problēmas;
- Izsniedz apavus, gultas veļu, nepieciešamības gadījumā remontē piešķirtās telpas;
- Dušas pakalpojumi, malkas piegāde.

Atbildes rāda, ka patiesībā šobrīd pašvaldību institūcijās pieejamie dažādu veidu materiālie pabalsti ir ļoti daudzveidīgi, un praktiski tos iegūt traucē tikai attiecīgo personu neinformētība par to, ka viņām šāda palīdzība pienākas. Jāatzīmē, ka tiek sniegta ļoti plaša spektra materiālā palīdzība, taču problēma slēpjas tajā apstākļi, ka ne visos Latvijas reģionos šāda palīdzība ir pieejama. Ideāli būtu, ja visi šeit minētie materiālās palīdzības veidi būtu pieejami katrai personai, kura atbrīvojas no ieslodzījuma.

Uz jautājumu, vai pie labvēlīgiem finansu apstākļiem (valsts pasūtījuma jeb finansiāla atbalsta) institūcijas spētu sniegt šādus pakalpojumus, 38 institūcijas ir atbildējušas pozitīvi. 11 institūcijām šim mērķim būtu vajadzīgas papildus darbinieku štata vietas, 27 institūcijas ir minējušas, ka būtu nepieciešams papildus finansējums un minējušas summu — no 150–3000 Ls.

Bez tam, 22 institūcijas ir atbildējušas, ka ir nepieciešama sadarbība dažādiem sociālajiem dienestiem, 21 — uzskata, ka ir nepieciešamas izmaiņas likumos — lai atbrīvotajām personām būtu tiesības uz šādu palīdzību. Attiecībā uz ierosinājumiem izmaiņām likumos, kāda no institūcijām ir minējusi visai interesantu priekšlikumu — mainīt likumus, lai noteiktu vienotu pabalsta lielumu pēc atbrīvošanās visām personām. Tas patiešām varētu būt lietderīgi, jo šobrīd pabalsta lielums, kuru ir iespējams saņemt personai, kura atbrīvota no ieslodzījuma, katrā pašvaldībā ir atšķirīgs, un iznāk, ka personai piešķiramo pabalsta lielumu nosaka pašvaldības turīgums. Taču, tā kā šis jautājums neapšaubāmi ir saistīts ar līdzekļu pārdali, tad spriežot pēc pieredzes, šis jautājums šādā veidā nekad netiks atrisināts.

6. Palīdzība dzīvesvietas atrašanās

Nākamais jautājums bija — *Vai Jūs iestāde palīdz personām, kuras ir atbrīvotas no ieslodzījuma vietām, atrast dzīvesvietu?* Šāds jautājums tika izdalīts atsevišķi no iepriekšējiem, jo viens ir izsniegt personai pabalstu un teikt, lai pati meklē, kur dzīvot, bet pavisam kas cits — piedāvāt personai dzīvojamo fondu, palīdzēt meklēt dzīvokli, utt.

49% institūciju ir sniegušas šādu palīdzību personām, kuras ir atbrīvotas no ieslodzījuma vietas.

Šis palīdzības veids ir izpaudies kā:

- Personai tiek pierakstīta iepriekšējā dzīvesvietā, ja ir iespējams, bet ja tas nav iespējams, šīm personām tiek piešķirts trūcīgas personas statuss un jautājumu par dzīvesvietu risina dzīvokļu komisija;
- Sniedzam informāciju par dzīvojamo platību pagastā. Pašvaldībai šobrīd pašai brīvu dzīvokļu nav;
- Saskaņā ar pilsētas domes saistošajiem noteikumiem, ikvienai personai, kura ir atbrīvojusies no ieslodzījuma vietām, tiek piedāvāta dzīvošanai derīga platība;
- Iespēju robežās piešķir dzīvokli;
- Visām personām, kuras atgriežas no ieslodzījuma ir garantēta iepriekšējā dzīvesvieta;
- Palīdz meklēt sadarboties ar pašvaldību;
- Iespējas izvietot nakts patversmē, var palikt tur arī ilgāku laiku, kamēr nokārtojas sadzīves apstākļi;
- Piedāvā brīvos dzīvokļus vai arī dzīvokļus pašvaldības sociālajā mājā;
- Ņem dzīvokļu rindā, dzīvokļu reģistra uzskaitē;
- Piešķir īres tiesības uz dzīvokli pašvaldības mājā;

Arī šīs atbildes liecina, ka situācija ir ļoti dažāda — iespējas iegūt dzīvesvietu personām, kuras atbrīvojas no ieslodzījuma vietām, atkal ir atkarīga no pašvaldības atrašanās vietas, no veida — pilsēta vai pagasts, kas zināmā mērā ir diskriminācija attiecībā pret šīm personām. Diemžēl, nevienā no atbildēm nebija informācijas par to, kas notiek ar personu, kurai nav bijis pieraksta pirms ieslodzījuma un kā notiek viņu nodrošināšana ar dzīvojamo platību.

Arī šeit uz jautājumu, vai institūcija spētu sniegt šādus pakalpojumus pie lielāka valsts atbalsta, 23 institūcijas ir atbildējušas apstiprinoši, kas liecina par vēlmi darboties šajā jomā.

Institūcijas min arī to, kas nepieciešams, lai varētu sniegt šādus pakalpojumus — 4 institūcijām nepieciešamas darbinieku štata vietas, 11 institūcijām nepieciešami naudas līdzekļi līdz 320 000 Ls, kas acīmredzot ir domāti, lai būvētu dzīvokļus.

Sadarbība ar pašvaldību kā nepieciešama ir minēta 9 atbildēs, bet 24 atbildēs ir minēts, ka nepieciešamas izmaiņas likumos — lai tiktu iekārtotas sociālās mājas vai kopmītnes, kurās atbrīvotās personas varētu atrasties notieku laiku pēc atbrīvošanās no ieslodzījuma. Taču arī šī jautājuma risināšanā galvenais šķērslis ir naudas trūkums.

7. Palīdzība ārstējoties no narkomānijas

Kā zināms, viena no problēmām Latvijā ir narkotiku lietošana, kuru daudzi nemaz neuztver kā problēmu. Narkotiku lietošana ieslodzījuma vietās diemžēl ir ļoti plaši izplatīta, jo tā ir daļa no noziedzīgās subkultūras, un arī cietumos tas ir veids kā pelnīt naudu. Pie tam, aizvien pieaug to personu skaits, kuras cietumos nonāk tieši narkotiku noziegumu dēļ. Diemžēl, ir jāatzīst, ka daļai Latvijas iedzīvotāju šī postošā atkarība ir veids, ka pelnīt iztiku, jo citu darbu atrast nevar.

Dažādi pētījumi rāda, ka Latvijā narkotikas lieto apmēram 60% no ieslodzītajām personām, kas ir diezgan satraucošs rādītājs, jo neapšaubāmi nes līdzi arī tādu negatīvu parādību kā ieslodzījuma vietu darbinieku uzpirkšana.

Šīs problēmas izplatības dēļ nākamais jautājums aptaujā bija — ***Vai Jūsu iestāde palīdz personām, kuras ir atbrīvotas no ieslodzījuma vietām ārstējoties no narkomānijas (motivācija, detoksikācija, medikamentozā ārstēšana, psiholoģiskā palīdzība, utt.)?***

Tikai 17% institūciju ir sniegušas šādu palīdzību personām, kuras atbrīvojas no ieslodzījuma vietām.

Palīdzība ir izpaudusies kā:

- Ieteikums griezties kādā no pagastā esošajiem doktorātiem palīdzības saņemšanai;
- Motivācija, konsultācijas, Anonīmo narkomānu nodarbības, informatīvie pasākumi, psiholoģiskā palīdzība;
- Sniedz informāciju par visām iestādēm, kuras palīdz atbrīvoties no atkarības, piedāvā iespēju piedalīties profilaktoriskās, izglītojošās aktivitātēs, semināri, akcijas, kampaņas, nometnes, apmācības, utt.;
- Iespēja ārstēties programmās, kuras nav pārāk dārgas;
- Psiholoģisko palīdzību;
- Rehabilitācijas programmu uz vienu gadu (psihosociāla palīdzība), visu gadu pilnā valsts apgādībā;
- Pilsētā ir atkarības vielu rehabilitācijas centrs;
- Ja persona lūdz šādu pakalpojumu, tad ir iespējams saņemt pašvaldības apmaksātus pakalpojumus;
- Ja izsaka vēlēšanos un esam pārliecināti, ka tas varētu aplīdzēt — sūtam uz ārstēšanos;
- Pabalsta piešķiršana ārsta apmeklējumam, transports.

Šīs atbildes rāda, ka Latvijā ir ļoti maz iestāžu, kuras reāli var ārstēt no narkomānijas, kā arī to, ka galvenā palīdzība ir bijusi personas nosūtīšana uz ārstniecības iestādi un pakalpojumu (daļēja) apmaksā.

13 institūcijas ir norādījušas, ka šādu palīdzību tās spētu sniegt, ja tiktu nodrošināts valsts finansu atbalsts šāda pakalpojuma sniegšanai. 7 institūcijām šāda mērķa īstenošanai būtu

vajadzīgas papildus darbinieku štata vietas, kas jau automātiski paredz arī papildus finansējumu. 10 institūcijas ir norādījušas, ka ir nepieciešama sadarbība ar attiecīgām ārstniecības iestādēm, 9 ir atbildējušas, ka ir nepieciešams izmaiņas likumos — lai atbrīvotajām personām tiktu garantētas tiesības saņemt šādu palīdzību bez maksas. Pēdējās atbildes netieši liecina par to, ka Latvijā ar steigu ir jāatjauno narkoloģiskais dienests ieslodzījuma vietās, jo no lietderības viedokļa ir vērtīgāk izmantot ieslodzījumā pavadīto laiku ārstējoties nevis apgūstot jaunus netikumus.

8. Palīdzība ārstējoties no alkoholisma

Diemžēl, arī alkoholisms ir problēma, kas raksturo Latviju kopumā. Kā zināms, alkohola lietošana daudzas personas arī noved līdz ieslodzījuma vietām (piemēram, iereibušus šoferus, kuri sabraukuši cilvēkus, personas bez noteiktas dzīvesvietas, kuras dzērumā nogalina savus pudeles brāļus un māsas, kā arī vēl daudzus citus), jo izraisa personas degradēšanos un tai sekojošu morāles normu kritumu.

Tā kā alkoholisms ir liela problēma arī ieslodzīto personu vidū (jo lielu daļu no tām tieši alkohols ir novedis līdz cietumam), tad uzdevām nākošo jautājumu — *Vai Jūsu iestāde palīdz personām, kuras ir atbrīvotas no ieslodzījuma vietām ārstēties no alkoholisma (motivācija, detoksikācija, medikamentozā ārstēšana, psiholoģiskā palīdzība, utt.)?*

20% no institūcijām savās atbildēs ir norādījušas, ka ir sniegušas šādu palīdzību.

Arī šī atbildes, tāpat kā atbildes uz jautājumu par palīdzības sniegšanu narkomānijas gadījumā, liecina par to, ka problēma ir nopietna, jo arī risināmā atkarība ir smags un sarežģīts jautājums, kuru risināt var tikai specializētas institūcijas.

Uz jautājumu, kāda konkrēti ir bijusi sniegtā palīdzība, saņēmām šādas atbildes:

- Motivācija, psiholoģiskā palīdzība, komandu darbs;
- Varam dot iespēju ārstēties Minesotas programmā;
- Informācija par iespējām ārstēties;
- Nepieciešamības gadījumā ārstēšanās izdevumu apmaksā;
- Pieaugušo narkomānijas slimnieku medicīniskā un psiholoģiskā rehabilitācija;
- Sadarbība ar Anonīmo alkoholiķu klubu, ar mediķiem;
- Pabalsta piešķiršana ārsta apmeklējumam un zālēm, transports;
- Motivācija, sociālais darbs;
- Apmaksājam ārstēšanos narkoloģiskajā dispanserā;
- Narkologa konsultācijas, ģimenes psihoterapija.

14 institūcijas ir norādījušas, ka šādas palīdzības sniegšanai nepieciešams valsts finansiāls atbalsts — 8 atbildēs ir minēts, ka ir nepieciešamas papildus darbinieku štata

vietas, 12 gadījumos ir norādīts, ka ir nepieciešams papildus finansējums, pie tam šajā gadījumā norādītās summas ir samērā lielas.

Arī sadarbība ar ārstniecības iestādēm nesokas tik labi — par to liecina kaut vai tas, ka 10 atbildēs ir izteikta vēlēšanās pēc labākas sadarbības ar ārstniecības iestādēm. 12 atbildēs ir pausts viedoklis, ka ir nepieciešamas izmaiņas likumos — lai atbrīvotajām personām tiktu garantētas tiesības saņemt šādu palīdzību bez maksas, jo tām personām, kuras spēj maksāt par pakalpojumiem, nav nekādu problēmu ar pakalpojumu pirkšanu, kuru piedāvājums ir ļoti plašs.

Vienā no atbildēm ir minēts, ka palīdzēt alkoholiķiem ar atkarības problēmu risināšanu, vajadzētu izmantojot piespiedu ārstēšanos. Šī doma atkal vedina atgādināt par narkoloģiskā dienesta atjaunošanu cietumos, kur sekmīgi varētu realizēt piespiedu ārstēšanu, un arī cietumā pavadītais laiks būtu lietderīgi pavadīts.

9. Patversmes pakalpojumi

Lai noskaidrotu vienu no būtiskākajiem jautājumiem, kuri nodarbina personu jau tuvākajās stundās pēc iznākšanas no cietuma, — kur palikt pa nakti, ja nav iespēju atgriezties iepriekšējā dzīvesvietā vai iegūt jaunu, tika uzdots nākošais jautājums — ***Vai Jūsu iestāde piedāvā personām, kuras ir atbrīvotas no ieslodzījuma vietas, iespējas kādu laiku dzīvot /nakšņot?***

Diemžēl atbildes liecina, ka šis atbrīvotajām personām tik ļoti būtiskais jautājums ir vismazāk atrisinātais Latvijā, jo tikai 7% no atbildes sniegušajām institūcijām var piedāvāt šādus pakalpojumus.

Precizējot šīs atbildes, tika noskaidrots, kādu konkrētu palīdzību sniedz institūcijas:

- Dokumentu kārtošana, personiskā higiēna, atpūta, konsultācijas;
- Nakšņošana, brokastis, vakariņas, apģērbs, duša;
- Tās personas, kas ir pilsētas iedzīvotāji, saņem tiesības dzīvot sociālajā patversmē uz laiku līdz 1 gadam;
- Sociālā patversme.

Šajā anketas daļā tika uzdoti papildjautājumi, lai noskaidrotu to, uz kādiem noteikumiem personas tiek pieņemtas šajās institūcijās. Šie noteikumi, pēc institūciju atbildēm spriežot, ir šādi:

- Tiek noslēgts pagaidu uzturēšanās līgums ar saistībām, par kurām klients parakstās;
- Tiek slēgts līgums;
- Ievietošana notiek ar Dzīvokļu komisijas un Domes lēmumu;
- Jāpiekrīt ievērot iekšējās kārtības noteikumus.

Nākamais jautājums bija par to, cik ilgi persona drīkst dzīvot/nakšņot institūcijā, un atbildes liecina par to, ka termiņi ir ļoti atšķirīgi katrā gadījumā. Saņemtās atbildes bija šādas:

- 2 mēneši, ir iespējas pagarināt līgumu;
- 60 naktis gadā, ja nepieciešams, tad vēl 30 naktis;
- līdz nākošam apcietinājumam;
- no 3 mēnešiem līdz 1 gadam, bet ir iespējams arī ilgāk;
- 6 mēneši un ir iespēja pagarināt;
- pēc savstarpējās vienošanās;
- klientiem, kas nav pašvaldības iedzīvotāji — 1 nakts, pašvaldības iedzīvotājiem — līdz 3 mēnešiem.

Arī šeit, pie atbilstoša valsts finansu nodrošinājuma, 3 institūcijas spētu piedāvāt šādus pakalpojumus, taču tam būtu nepieciešams gan papildus finansējums, gan darbinieku štata vietas.

4 institūcijas ir atbildējušas, ka situācijas uzlabošanai ir nepieciešama sadarbība ar probācijas dienesta struktūrvienībām, lai tās informētu atbrīvotās personas par šādu iespēju. Tāpat arī 4 institūcijas ir atbildējušas, ka ir nepieciešamas izmaiņas likumos — lai atbrīvotajām personām tiktu garantētas tiesības saņemt šādu pakalpojumu bez maksas notieku laiku.

10. Psiholoģiskās palīdzības sniegšana

Jebkuras pārmaiņas cilvēka dzīvē izraisa zināmu psiholoģisko diskomfortu. Ja pārmaiņas ir ļoti plašas vai tās ir negatīva rakstura, personai var būt nepieciešama psihologa palīdzība. Ieslodzījums noteikti ir tāda negatīva sociālā pieredze, kura rada nepieciešamību pēc psihologa palīdzības.

Nākošais jautājums anketā bija sekojošs — *Vai Jūsu iestāde sniedz palīdzību personām, kuras tiek atbrīvotas no ieslodzījuma vietām, psiholoģisko palīdzību, lai tās spētu iedzīvoties jaunajos apstākļos?*

25% no atbildējušām institūcijām šādus pakalpojumus ir sniegušas.

Psiholoģiskā palīdzība ir bijusi šāda:

- sarunas ar klientiem;
- iespējams atnākt pie sociālā darbinieka un aprunāties par savām problēmām;
- sarunas, motivēšana jauniem dzīves apstākļiem;
- piedāvā apmeklēt psihologu, palīdz organizēt šīs tikšanās;

- individuālās, grupu konsultācijas;
- krīzes terapija, psiholoģiskais atbalsts, konsultēšana, eksistenciālā psihoterapija;
- psiholoģiskā palīdzība, lai atvieglotu integrēšanos sabiedrībā;
- apzinot problēmas sadarbojamies ar Strenču PNS mediķiem;
- pašvaldības apmaksātus pakalpojumus;
- iesaiste sabiedriskos pasākumos;
- motivācijas atrašana, savu iespēju apzināšana, pirmās neveiksmīgās pieredzes pārvarēšana.

Protams, arī šādu pakalpojumu sniegšanas iespējamība institūcijās palielinās, ja ir pietiekams valsts atbalsts, un šajā jautājumā 11 institūcijas ir atbildējušas, ka ir nepieciešamas papildus darbinieku štata vietas, kā arī 14 institūcijas ir norādījušas, ka ir nepieciešams papildus finansējums, kura summas variē no 30 Ls par katru personu līdz 7200 Ls.

17 institūcijas ir atbildējušas, ka lai iestādes varētu sniegt šādu palīdzību, ir nepieciešama sadarbība ar attiecīgiem speciālistiem, jo psiholoģija jau nu noteikti nav joma ar kuru var nodarboties bez iepriekšējas sagatavošanas.

16 institūcijas ir norādījušas, ka ir nepieciešamas izmaiņas likumos — lai atbrīvotajām personām tiktu garantētas tiesības saņemt šādu palīdzību bez maksas.

11. Cita veida palīdzība

Nākamais jautājums aptaujā bija sekojošs — *Vai Jūsu iestāde sniedz kādu citu palīdzību personām, kuras atbrīvojas no ieslodzījuma vietām, kura nav nosaukta iepriekš?*

14 institūcijas uz šo jautājumu ir atbildējušas apstiprinoši, un arī paskaidrojušas kāda ir bijusi bijušajiem ieslodzītajiem sniegtā palīdzība:

- visi pagasta padomes kompetences jautājumi atkarībā no situācijas;
- medicīniskā palīdzība, pieraksts pie ģimenes ārsta, profilakses pasākumi;
- organizācija sadarbojas ar citu organizāciju, kas ir informatīvais centrs jauniešiem, koordinē informāciju, kas attiecas uz saturīgu laika pavadīšanas un izglītības iespējām Latvijā un novadā;
- zupas virtuve;
- psiholoģisko palīdzību personām saistībā ar apgādībā esošiem bērniem un skolas vecuma jauniešiem;
- integrācija sabiedrībā;
- iespēja izmazgāt apģērbu un nomazgāties dušā;

- sociālā darbinieka konsultācijas un palīdzība.

Arī atbildes uz šo jautājumu liecina, ka institūciju sniegtās palīdzības loks nav sevišķi plašs, lai gan ir atzinīgi vērtējam viņu darbība.

Arī atbildes uz nākamo jautājumu — *Vai Jūsu iestāde piedāvā jebkādu kompleksu sociālās rehabilitācijas programmu no ieslodzījuma atbrīvotajām personām?* – liecina par to, ka ieslodzītajām personām pēc atbrīvošanās no brīvības atņemšanas vietām praktiski nav iespēju saņemt kompleksu, pārdomātu un efektīvu sociālās rehabilitācijas pasākumu programmu. Tikai 5 institūcijas ir norādījušas, ka tās piedāvā šādas programmas un šo institūciju sniegtās atbildes ir šādas –

1. «Zilais krusts»;
2. Nepilngadīgā likumpārkāpēja reintegrācija sabiedrībā;
3. Tikai finansiālu palīdzību, nepieciešamības gadījumā piedāvā darbu pagaidu sabiedriskajos darbos;
4. Tāda programma pašlaik tiek izstrādāta;
5. Programma būtība ir dzīves prasmju apgūšana un integrācija sabiedrībā.

Šādas atbildes atklāj to, ka no 5 atbildējušām institūcijām tikai divas piedāvā reālu sociālās rehabilitācijas programmu. Šī situācija raksturo situāciju kopumā — bijušajām ieslodzītajām personām ir iespējas saņemt fragmentāru palīdzību, galvenokārt no pašvaldību institūcijām, kas palīdzību sniedz likumos noteiktās palīdzības ietvaros. Taču bijušo ieslodzīto problēmas bez kompleksas pieejas un kompleksām sociālās rehabilitācijas programmām atrisināt nevar. Kompleksas sociālās rehabilitācijas programmas, savukārt, visefektīvāk ir realizēt tieši sociālās rehabilitācijas centros, jo tie:

1. Atrīsina personu dzīvesvietas un nodarbinātības problēmas;
2. Ļauj saglabāt kaut kāda veida kontroli pār šīm personām, kas ir ļoti būtiski, jo tās ir pieradušas pie kontroles;
3. Tajā pašā laikā ļauj radīt mazāk sāpīgu iepazīšanās sistēmu ar ārpusauli;
4. Sociālās rehabilitācijas centri ir sava veida starpposms starp cietumu un brīvību, kas ļauj nodrošināt pakāpenisku jauno sociālo iemaņu apgūšanu un personu apmācību dzīvei jaunajos apstākļos, kas ir būtiski, lai novērstu atkārtotu noziedzīgo nodarījumu izdarīšanu, un tādējādi, samazinātu recidīvisma līmeni.

SECINĀJUM

Pētījuma rezultātu apkopošana un analīze ļauj izdarīt šādu secinājumu:

1. Pašvaldību institūcijas ir bijušas visaktīvākās atbilžu sniegšanā, kas ļauj secināt, ka personām, kuras atbrīvojas no ieslodzījuma vietām, vislielākās iespējas saņemt palīdzību

ir tieši pašvaldību institūcijās. Šāda situācija neizbēgama, jo to nosaka likumdošana, kur ir noteikti pašvaldību pienākumi.

2. Visvairāk institūcijas ir sniegušas materiālo palīdzību personām, kuras ir atbrīvotas no ieslodzījuma vietām, nākamais izplatītākais palīdzības veids ir palīdzība pases iegūšanā, un dzīvesvietas jautājumu kārtošā. Visretāk palīdzība sniegta nodrošinot patversmes pakalpojumus, un palīdzību ārstējoties no narkomānijas vai alkoholisma.

3. Pētījuma rezultāti liecina, ka ir nepieciešams izveidot bijušo ieslodzīto informēšanas sistēmu par to, kādas ir viņu tiesības saņemt palīdzību pašvaldībās un citās institūcijās.

4. Visas sniegtās atbildes liecina, ka palīdzība pārsvarā gadījumu tiek sniegta pašvaldības institūcijās, kuras apkalpo tikai savā teritorijā dzīvojošos iedzīvotājus, kuri atbrīvojas no ieslodzījuma vietām. Personām, kurām nav pieraksta vai citas piesaistes konkrētai pašvaldībai, praktiski nav iespēju saņemt palīdzību.

5. Institūciju skaits, kuras atbildēs uz katru jautājumu bloku ir izteikušas gatavību sniegt konkrēto palīdzību personām, kuras atbrīvojas no ieslodzījuma vietām, liecina par to, ka Latvijā ir visai lielas iespējas papildināt palīdzības sniedzēju loku, ja vien būtu pieejams atbilstošs finansējums no valsts puses. Šīs atbildes liecina, ka valstī ir liels to institūciju potenciāls, kuras vēlas darboties šajā virzienā.

6. Katrā jautājumu blokā liela daļa no institūcijām norāda uz to, ka ir nepieciešamas izmaiņas likumos — lai paplašinātu bijušo ieslodzīto personu tiesību loku, lai tām būtu tiesības, piemēram, noteiktu laiku pēc atbrīvošanās dzīvot patversmē, vai saņemt narkoloģisko palīdzību bez maksas, utt.

7. Steigami ir jāatjauno narkoloģiskā dienesta darbība ieslodzījuma vietās, jo ieslodzījums ir laiks, kuru varētu maksimāli izmantot, lai palīdzētu personai atbrīvoties no atkarības, un šī persona no cietuma iznāktu jau gatavāka sociālo pakalpojumu saņemšanai un sadarbībai.

8. Izplatītākais palīdzības sniegšanas veids tomēr ir dažādas informācijas sniegšana, kas liecina par nepietiekamu finansējumu, lai realizētu visu palīdzību, kuru institūcijas vēlētos sniegt bijušajiem ieslodzītajiem.

9. Vissliktākā situācija ir ar patversmes pakalpojumu sniegšanu bijušajām ieslodzītajām personām, kaut gan patversmes jautājums ir visakūtākais jautājums, kas skar personu uzreiz pēc cietuma atstāšanas, ja tai nav dzīvesvietas, kur atgriezties.

10. Piedāvātā palīdzība ir fragmentāra — nav vienotas institūciju sistēmas, kas nodrošinātu vienveidīgu palīdzību visām no ieslodzījuma atbrīvotajām personām, jebkurā valsts reģionā. Katra institūcija piedāvā atsevišķu palīdzības pakalpojumu, bet ne visu nepieciešamo palīdzību.

11. Ieteicamais situācijas risinājums ir — izveidot vienotu institūciju sistēmu Latvijā, kur visiem ieslodzītajiem pēc atbrīvošanās būtu vienādas iespējas saņemt vienāda apjoma palīdzību (protams, ņemot vērā katra specifiskās vajadzības). Pētījums pierāda, ka ir nepieciešama vienota un sistemātiska pieeja no ieslodzījuma atbrīvoto personu sociālajai

rehabilitācijai. Šādu pieeju ir iespējams nodrošināt izveidojot sociālās rehabilitācijas centrus, kuri savu efektivitāti ir pierādījuši arī ārvalstīs.